आलाप आणि विलाप

— बी. रघुनाथ

दीप प्रकाशन

परभणी.

प्रकाशक
वि. भा. पाठक
चालक "दीप प्रकाशन"
परभणी

प्रथमावृत्ति
सप्टेंबर १९४१
किं. दहा आणे.

मुद्रक
वा. ल. फाटक
"निजाम विजय" प्रेस
हैद्राबाद द

आगामी ' दीप प्रकाशन '

" नीलिमा "

(कथासंग्रह)

लेखक —ए. बी पाठक बी ए.

" मिरच्याचें खळें "

(विनोदी लेखांचा संग्रह)

ले:—गोपाळ वागीकर

इ. इ. इ.

बी. रघुनाथ यांचे वाङ्मय

— प्रकाशित —

ओ ऽ—

साकी

आलाप आणि विलाप

बी. रघुनाथ यांचे वाङमय

— आगामी —

जीवनाच्या झळा

'कांहीं वेश्या'

रूपलुब्धाच्या आठवणी

दीपत्कार—

मराठी वाङमयाच्या जन्मभूमीतून, महाराष्ट्र शारदेच्या मदिरात निरविलेल्या ‘ दीप प्रकाशना ’ च्या या ज्योतीकडे पाहून कोणासही समाधान होईल असा आत्मविश्वास वाटतो.

प्रस्तुत कविता सग्रहाचे लेखक श्री बी. रघुनाथ याचा परिचय आता केवळ मराठवाड्यापुरताच राहिला नसून अखिल महाराष्ट्रातही आज एक प्रतिभा सपन्न ललित लेखक म्हणून ते ओळखले जात आहेत. त्याच्या ‘ साकी ’ नामक कथासग्रहाचे अपूर्व स्वागत करून मराठवाड्याचे खरेखुरे वैशिष्ठ्य महाराष्ट्राने ओळखले आहे ! त्यापूर्वी प्रसिद्ध झालेली त्याची ‘ ओऽ ’ नामक लघुकादबरीही लोकप्रिय झाली आहे.

कवि या नात्याने ‘ फुलारी ’ म्हणून ते मराठवाड्याला बऱ्याच काळापासून परिचित आहेत. बी. रघुनाथ हे जातिवत कवि आहेत. त्याच्या गद्य लेखनातूनही काव्याचा मधुर सुगध आल्याशिवाय राहात

नाही. सौंदर्यप्रसाधन आणि प्रणयरम्यता त्यांच्या कवितेची प्रधान अंगे आहेत. राजकवि यशवंत सारख्या रसज्ञाची गुणग्राहक प्रस्तावना लाभल्यामुळे प्रस्तुत संग्रहाला विशिष्ट महत्व आहे

परिस्थितीची प्रतिकूलता आणि साधनाची अपूर्णता यामुळे मराठवाड्यात प्रकाशनकार्य फारच अवघड होऊन बसले आहे. 'दीप' च्या सहाय्यकाच्या उत्तेजनानेच आज प्रथम प्रकाशन रसिकांच्या सेवेत सादर होत आहे विशेषतः 'निजाम–विजय' चे संपादक श्री. वा. ल. फाटक यांच्या आपलेपणानेच अर्धेअधिक कार्य तडीस गेले आहे तेव्हा त्या सर्वांच्या आभाराचा मन पूर्वक उल्लेख केल्याविना राहावत नाही. मराठी–प्रेमी जनतेकडून वाढत्या सक्रिय उत्तेजनाची अपेक्षा आहे.

'दीप' कार्यालय
परभणी.

— त्रि. भा. पाठक

— सूर —

बी. रघुनाथ ह्याचा 'साकी' हा लघुकथासग्रह रसिकांच्या अव-लोकनात आला आहे. त्यातील कथावस्तूविषयी सहानुभूति, विशिष्ट दृष्टि-कोन, तपशीलातील बारकावा, प्रमाणबद्धता आणि सौन्दर्यान्वेषकता ह्यांनी लेखकाच्या प्रज्ञेची साक्ष दिलीच आहे. तीमुळे तुष्ट झालेल्या रसिकांनी म्हटले असावे, "ठीक आहे, आता 'उठ साकी, दे भरोनी वारुणीचा एक पेला.'" आणि म्हणूनच हा कवितासग्रह आता ते शारदोपासकां-पुढे करीत आहेत असे वाटते. आणि—

'वारुणीचा पेला' ह्या सज्ञेला पात्र होण्यासारखाच हा कवितासग्रह आहे. प्रणयाची धुन्दी वारुणी सारखीच नसते का? धुंदी ओसरल्यानन्तर—अर्थात् वञ्चनेमुळे किंवा विघ्नसंतोषी नियतीमुळे—येणारी विकलता, उदासीनता व कटुता दोहीकडे सारखीच असते. प्रस्तुत सग्रहातील बऱ्याच कवितांच्या रोमरोमातून प्रणयातुर हृदयाची साद, प्रेमळाची आर्तता, उन्मनस्कता आणि उत्कलनोत्कटता भरास आली

आहे. 'गावगगा' 'टिचकी,' 'मनधरणी,' 'पुसाल आतां मला कशाला,' अशा काही कवनानी शाहिरी पेहरावही घेतला आहे. अर्थात हे सारे "आल्लाप नि विलाप" म्हणजे यौवनदशेचा शद्बरूपाने आविष्कार होत आहे. ह्या शद्बसम्भारातही 'मेघ आणि पाखरू' ह्या दोन प्रतीकानी कविमनाला विशेष मोहिनी घातलेली दिसते आणि म्हणूनच "पाखरा," 'जीवनमेघ,' 'लागेल डोळा कसा" ह्या कविता इतक्या सरस उतरल्या आहेत.

मोहक शद्बाची जादू तर सभोवार पसरलेली दिसते. पण त्याच्यातून प्रगट होणारी अर्थाची मूर्ति मात्र अधुनमधुन अधुक होत असल्यासारखी वाटते स्वप्नात दिसणारे विश्व कधीमधी मोहक पण अनिश्चित, परिचित पण अनोळखी भासते. काही कविता वाचतांनाही मनात उमटणारा ठसा असाच काहीसा अर्धस्फुट भासतो. कांही फोटोग्राफर लक्ष्य वस्तु जरा out of Focus ठेवतात. कलादृष्टीने ते काहीसे युक्तही होय. कवीने सुद्धा लक्ष्य वस्तु विशिष्ट हेतुने अधुक ठेवण्यापुरते त्या कलावन्ताला अनुसरावे; पण अर्थाच्या अभिव्यक्तीत— म्हणजे सौन्दर्याच्या आविष्कारात मोघमपणा राहून जाणार नाही अशा बद्दल खबरदारी घ्यायला हवी. हा दोष डोकावयाला इथे कारण काय? कारण एवढेच दिसते की, सर्रास गुणरूप झालेली मोहक शब्दांची जादूच कांही ठिकाणी दोषरूप झाली आहे! पण निर्झर, ध्यास, सगमानन्तर, नदीवर, गरिबांचा ससार, रे मानव, देव आणि दरिद्री, साथ नसलेले गीत, अशा किती तरी कविता शद्बसुन्दर, प्रकटार्थ, चित्र मनोरम आणि सरलार्त आहेत. आणि ह्या कवितांतील—

तुझी तुला साउली पुरेना
एकाकीपण मजहि सहेना

मिळुनीच पोळुं तरि उन्हामधी

× × ×

अशि गोड घाल सइ फुकर ग !
भयाण पडक्या बुरजावरती
काळ पाखरू घुमे निवान्ती
विद्र चरकते यौवन स्वान्ती
प्रणयोष्ण पसर वरि पाखर ग !

× × ×

हरित् प्रान्त वनसरणीमधले
शीतळ वरि चान्दणे बहरले
झऱ्याजवळ मदीरहि अपुले
आपण धुद विकसनी !

अशासारख्या ओळी वाचक आपल्या झोळीत भरून घेतील.

वरती प्रशंसिलेल्या कवितापैकी 'गरीबाचा ससार', 'रे मानव', 'देव आणि दरिद्री,' अशा चार–दोनच कविता अशा आहेत की ज्यात कवीचे सामाजिक मन जागे असल्यासारखे वाटते आणि इतर सर्वच कविताप्रमाणे ह्या कविताही फारच तोकडया आहेत. चिमुटभर अर्था-साठी घमेलेभर शद्ब पाखडण्याची कितीकाची तऱ्हा असते. अर्थात ती सौन्दर्यहानीकरच. तसा प्रकार प्रस्तुत पुस्तकात कुठेच नाही, ही गोष्ट समाधानाचीच आहे. पण अशा सारख्या कवितेत वेधकता असली तरी तोकडेपणामुळे रसोत्कटता शिगोशिग भरली जात नाही आणि रसोत्क-टता तर भावकवितेचा गुणविशेष होय. तथापि 'पेटवूनी घे पणती'

ह्या शेवटच्या कवितेत, आपल्या घरकोंबड्या मनाला बाहेर येण्याला हाळी देणारा कवि

घातल्या मृत्युला हासत ज्यानी माळा
धगधगे तयाची प्रेरक येथे ज्वाला

× × ×

ये इथेच अपुली पेटव निष्प्रभ पणती
मग नवा जीवनानन्द नव ज्वलनान्ती

असे सांगत आहे. आणि दुसरे तिसरे काही नसले तरी—

जिवा—भावाच्या गोड कथा काही
कथायाते ज्या जीव अधिर होई
हवे त्याला हुंकार जिव्हाळ्याचे
जिव्हाळ्याच्या स्नेहाळ पाखराचे

ही कविहृदयाची आस जर पुरली तर मग आत्मनिष्ठेतून उमटलेल्या 'विलापा' ऐवजी समाजाभिमुखतेतील 'आलाप'च अधिक प्रमाणात आळविले जातील अशी उमेद बाळगण्यास अवसर आहे. वाङमयाची आत्यंतिक थोरवी तसल्या आलापातच असते. मानवसंसारातील सुख-दु:खाचे मूळ व्यक्तीच्या अन्तरात नसेल इतके ते सभोंवारच्या समाज व्यवस्थेत आहे, आणि समाजव्यवस्थेला सर्वांगसुन्दर निकोपता आणण्याकडे ज्याचा रोख तेच वाङमय प्रभावी.

पुणे शहर
२१ जून १९४१ } यशवन्त दिनकर पेण्ढरकर.

प्रियमित्र

बालशंकर देशपांडे
आणि
गोपाळ वांगीकर
यांना—

द्वारांत—

पाय पायरीवरी ठेविता उठली धडधड उरीं
कसा जागवूं तुला कोणत्या तरल कोमल स्वरीं ?
निरभ्र नभि निभ्रान्त हासते चंद्रकोर सुंदर
स्तब्ध विश्व, तव मुग्धताच जणु हे ल्याले अंबर !
की तव फुलली लावण्याची नभात स्वप्ने निळी
तेजस पुष्पाच्या तुजसाठी किति रिचल्या ओंजळी !
रूपलुब्ध जागेच तुझ्या हे शय्यागृहिचे दिवे—
उदासीन जीवनातले या उजळाया रातवे !
कासारी विकसली तुझ्या किति मोहक रातोप्तले
उमलुनि माझ्या मनात सखि ! निशिगंध कधीचा डुले !
चुकार सुटल्या मृदुल लटांनी वदनचंद्र वेढिला—
कितीकदां स्वप्नांत हृदयिं या विसावता पाहिला.
निवेदिले चिंतनी मनोगत स्वप्न संगमावरी—
शब्द कशाला अता ? आजवर विहरलीस अंतरी !

मेघ

केव्हा बांधुनि हिंडतो निजशिरी फेटा गुलाबी घन
वेडा धुंडितसे कुणास न कळे आकाशमार्गातुन
केव्हा होउनि उन्मनस्क विचरे, ध्यानस्त केव्हा स्थिती,
सन्ध्येच्या शिखरी उदासिन उभी ती सावळी आकृती!
स्वप्नी जीवनदेवता बिलगली घालोनि कंठी मिठी,
पाहे आतुर वाट बैसुनि कधी चंद्रावतीच्या तटी
ती रुपान्ध मदालसा तुजकडे ढुंकूनही पाहिना
आभाळातुनि ही फुले फुलवुनि देणार कोणा घना?
आता चालतसे भकास गगनी प्रेमार्त आक्रंदन
झाला जीवनभार निष्फळ कुठे न्यावा तरी वाहुन?
स्वर्गाच्या सुखलालसेत रमता देवांगना ती कुणी—
हा निष्कांचन नीलमेघ बघुनी जाणार का मोहुनी?
जातो दुष्ट विचार विंधुनि मना हा एक रात्रंदिन—
“ प्रीतीला दिसते न का बिलगले स्वर्गातही मीलन? ”

निर्झर,

रानवेलींच्या स्वीकरूनि माला
निघाला हा निर्झर प्रवासाला
अतरीचे सदेश सागताना
दिसति लवलेल्या तरूचिया माना
दु ख साहुनि निष्प्रेम जीवनाचे
तापलेले पाषाण काननींचे—
शातविले निज दयारसी त्याने
सजल केली ओसाड रुक्ष राने.
सरल हृदयाचा स्नेहजुळे जेथे—
गोड आठवणी काय उण्या तेथे !
पाखरानी भुरभुरत दुरूनि यावे
नितळ झुळझुळ जळिं स्नान या करावे !
रम्य विकसन हे झऱ्या जीवनाचे
कुणी तुजला शिकविले करायाचे ?

पाखरा! कर शेजारि निवास!

विरल तमाच्या लाटा उठुनी
केव्हाचा दिन गेला मिटुनी,
उदासीन अवकाशा मधुनी
सुटति करुण निश्वास

गत दुःखांच्या विव्हल स्मृतिपरि
फिकट फुटे चांदणे ढगावरि,
लाभला न कोटरी आजवरि
एकहि स्नेहळ श्वास!

भयाण एकान्तिक ही शांती
गर्द गहन साउल्या वेढिती
किती अशा घालविल्या राती
तुझाच धरूनी ध्यास!

स्नेह तुझ्या मधुनयनी खेळे
गाढ भाव या हृदयी उसळे
भरांत हिरवा बहरे सळसळे
ये लुटूत मधुमास!

वेचिशीं कुणास्तव फुलें गडे ?

फुलबनी फुलांचे पडति सडे
वेचिशी कुणास्तव फुले गडे ?
झुजुमुजुले, नभास पडले
स्वप्न नवतिचे नदनातले,
रग तेच साकार वाटले
तुज हेमकान्तिमति बघुनि पुढे !

नयनराग कळिकळीस खुलवी
असुदरा तव स्पर्श शोभवी
सौदर्याची सहजताच ही
काटेहि तुजमुळे सुखद गडे !

मद पवनि मधु सुगध वाहुनि—
शुभागमन तव सुचवित रमणी !
कुसुमित लतिका हळु थरथरूनी
तुजपुढे हृदय करिती उघडे.

कुठे तुझा पण गुलाब फुलला ?
सुगंध तर हृदयी दरवळला
काटा करि गुदगुल्या जिवाला,
सकेत फुलांतुनि काय दडे ?

गरिबांचा संसार.

जीवनाच्या कटु प्रखरशा दुपारी
ठाण माडुनि सकटे उभी दारी
आणि शेजारुनि बाण दूषणाचे
प्राण विधुनि जातात निर्धनाचे

अशा वणव्यातहि आक्रमिता वाट
पुरविताहे दुर्दैव सदा पाठ
उधारीला कधि येतसे पठाण—
गमे खाटिक हा कापणार मान !

शिरी धनिकांची वसे सदा लाथ
दिवस मासहि जातात उपासात
मृत्यु तडफड वा कधी बदिशाळा—
असा गरिबाचा जन्म सार्थ झाला !

आई

काळाचे भय काय ? वत्सल असे हा हात पाठीवरी
मातेची ममता—घडेच भरले की अमताचे घरीं।
दुःखाचे अमित प्रहार सहता भंगोनि जाई मन
धीराचा वच एक मातृमुखिचा देई नवे जीवन !
अजी हे शिर आजही स्थिरविता ये शैशवाची सय
स्वर्गाचा शुचिभव्यतेसह नवा जीवा घडे प्रत्यय !

बाभळी आणि आम्रवृक्ष

होती आम्रतरूसवे उगवली डोंलामधी बाभळी
स्नेही सत्फल भारयुक्त भुवनी व्हाया झटे ही खुळी
प्रेमाकूल जिवास निर्जल वनी शेजार लाभे भला–
झोपाळून भरून आम्रतरूही वेगात फोफावला !
छाया शीतल त्रस्त पाथ सुखवी आले फळां जीवन
राही सद्गुण गंध आम्रतरुचा चोहीकडे व्यापुन.
जन्मापासून कृपणार्थ झिजुनी निर्मूल हो बाभळी
कीर्ती मात्र जगांत कल्पतरुची आम्रास या लाभली !

ध्यास.

होतात येरझारा
दाराहुनी किती,
स्वप्ने सुखान्त माझी
मिटुनीच राहती !
दुरुनी निनादता तव
मंजूळ नूपुरे,
हृदयात मीलनातुर —
हेलाव डोलती !
कचभार सोडुनी ये
ज्योत्स्ना—युता निशा
मूर्ती तुझी मनोरम
ढंग काय रेखिती !
स्वप्नातले स्मरोनी
संकेत रोजचे —
सरते न ही रिकामी
जागून जागृती !
साक्षीच दग्ध हृदया
जळता उरे दिवा,
किति वाट पाहण्यांतच
मधुमास सपती !

प्रभात चंद्रास:—

माळा गुफुनि निष्प्रकाश गगनी केलीस आरास ना।
ये शांताच सुशामचा प्रणयिनी संग निशा शोभना.
प्रेमालाप करूनि मुक्त हृदये या अंतराळांतुनी—
आता पेटवुनी धुनी उडविशी रक्षा कशाची जनीं ?
भूताचे तुझिया प्रकाश मिरवी शृंगारलेले शव,
चंद्रा ! निष्ठुर काल जीवनिं तुझ्या ही घालितो तांडव ?

सजणा !

सजणा! तू राजा मी राणी!

स्वप्न सुरजित अपुले जीवन
मधुराशासह ये ओथबुन
तेज फुलाना चढे नभातुन
अपुल्या मीलन–ध्यानीं।

हरित प्रान्त वनसरणीमधले
शीतळ वरि चांदणे बहरले
झऱ्या जवळ मदीरहि अपुले
आपण धुद विकसनी !

चिन्मयतेच्या तुझ्या पथावरि
मी जळेन नित दीप शिखेपरी,
शिणता सजीवन अभ्यतरि–
आणुंत रसनी श्वसनी !

जीवन मेघ.

ऐन जीवनातल्या दुपारीं जीव तळमळे तरी
कुठे साग हिंडशी पेटल्या अफाट या अंबरी ?
येरझार रोजची तुझी या टळे न दाराहुनी
रिताच का परतशी मदिरीं क्षणभर डोकावुनी ?
दोन प्रहरची रात्र पाहुनी अवचित येशी वरी
नको असा कोरडा जिव्हाळा, प्रीत हवी मज खरी !
चमकुनि चपला धुद होउदे नील तुझे लोचन,
तरू शाखातुनि मत्त मनोहर मग उठेल स्पदन !
उच्छृखल माझ्याहि मिसळतिल त्यांत मनोभावना
तृषार्त निर्जल जीवन जाइल फेसाळुनि मग घना !

लागेल डोळा कसा ?

प्रेमळा ! लागेल डोळा कसा ?
पाखरचिवचिवणी ओसरली
साजेसह सुखस्वप्ने विरली,
पखाची भिरभिर न श्रवली,
रिता राहिला कुसा !

नील तुझ्या इवल्या डोळयाची
निववी दगदग कटु दिवसाची,
फमवणूक पण होय जिवाची—
ढगांत बघता ठसा.

ये पाघर हा गोड उबारा
चोच देइ चोचित पाखरा !
नितळ तळी जळ, झुळ झुळ वारा,
आनद कुठे असा !

संगमानंतर

दुरुनीच बोलणे दुरुनीच राहणे
ही दूरता जीवा सहवे न साहणे !

तेव्हा परस्परा किति घातल्या मिठ्या
त्या जाळत्या स्मृति हृदयात वाहणे !

नवखल्याच प्रीतिच्या कळिका सुकोमला—
पदि आज आपल्या तुडवोनि चालणे !

काटा तुझ्या उरी कळ माझिया मनी
आता कुणी कुणा बोलून दावणे ?

येतील रोज राती वरसेल चांदणे
पण त्यांत भिन्न आपण झुरुनी विहारणे !

गुलाब

फुले उद्यानी फूल गुलाबाचे
रूप लुब्धांचे प्रेय रसज्ञाचे
कुणी मोहुनि कर सहज पुढे नेता
फूल कसले? रुतलाच करीं कांटा!
ज्योत मोहक वैरीण पतंगाची,
बुल्बुलाला कळि झुरवि गुलाबाची
छद्म सारे रस रंग रूपसाचे
विषासंगे खेळणे भुलुनि साचे!
गुलाबाचा लांबून वास घ्यावा,
जवळ कांटे साधिती सदा दावा!

रे, मानव!—

रे, मानव असती दानव का?
  विहग—ज्याच्या कूजनिं रमशी
  रंजनार्थ पंजरी आणिशी
  क्षुधार्थ कधिं काढुनी तयाशी—
    तू खुशाल खाशी फाडुनि कां?

विश्वोद्धारक वत्सल जननी
वत्स जिला प्रिय निज जीवाहुनि
नीति भये कधिं पाउल चुकुनी
    शिशुकंठिं क्रुद्ध कर रोविंत कां?

रूपवती कालच्या कोवळ्या
आज रूपरस हीन बाहुल्या
करीं तुझ्या निष्प्राण जाहल्या
    भोगात राहशी सदा भुका!—

जर असेल तुझ्या मनामधीं –

जर असेल तुझिया मनामधी –

सोडुनि ये संकोच इथे पळ,
ऐक जरा जवळोनी खळखळ
मज पहा माझिया स्वनामधी

तुझी तुला साउली पुरेना
एकाकी पण मजहि सहेना
मिळुनीच पोळु तरि उन्हामधी !

प्रेरक नवथर तुझ्या भावना
करतिल माझ्या मधुर वेदना,
कधिं गाउ वनि कधिं घनामधी !

ये निरत घे हृदयी पेट
हवे मला ज्वलनही विराट –
त्या तुझ्या अमर भरपणामधी !

देव आणि दरिद्री

गरीबाचे घरकुले निवाऱ्याचे –
अमर दु:खाच्या विश्व विहाराचे !
सकटांचे जे साहती प्रहार
तया कैसा भगवत तारणार !
जिथे पैशाच्या उच दिसति राशी
उभा राहे हा देव तया पाशी !

वैराण

जिवा भावाच्या गोड कथा कांही —
कथायाते ज्या जीव अधिर होई
हवे त्याला हुकार जिव्हाळ्याचे —
जिव्हाळ्याच्या स्नेहाळ पाखराचे !

कुण्या स्कंधावरि ठेउनिया मान
व्हावयाचे सकटी समाधान ?
राजवाडे ओसाड उभविलेले
आणि उरले वैराण पेटलेले !

साथ नसलेलें गीत –

किति वाट राहिली तरी पुढे ?.....

पेटुनि वन ये कढत फवारा –
जरा दिसेना कुठे निवारा,
पसरूनहि पाहिला पिसारा
पण दिसे ढगाविण नभ उघडे !

आसुहसूचा सरला पाझर
एक उरे हुरहूर निरंतर,
तृषार्थ मृगजळही न दूरवर
न्यावेत कोठवर रिते घडे ?

फुटल्या वाटा सुटले साथी
भकास माळावरल्या राती –
नाजुक तुटल्या तातीवरती –
का भग्न मनाचे गीत चढे ?

नदिवरी —

नदिवरि येशि मनहरणी ग !
का ठरे न पाउल सदनी ग ?

खोल कठिण वा खारटी म्हणुनी —
आसपासचे कुवे सोडुन
शकुतले ! सखिनयन चुकवुनी —
नदिवरुनि नेशि घट भरूनी ग !

पाहताच तुज घाटावरती
रेखिति लाटा लचक नवतिची
क्षितिजावरि रसकुंभ हिसळती
अनुरागपथी भरभरूनी ग !

डबडबते शिरि घटातले जळ
यौवनरंजित निथळे अंचळ,
कटाक्ष मदपूरित नयनांतिल
कळ लावि प्रथम कळ करुनी ग !

वाट नदीची आधिंच निर्जन
ऐन साज अवसेची त्यातून
होइल बाहिरबाधा, पाहुन —
कुणि करिल गोरटिस करणी ग !

गांवगंगा

चमकला मारणीतला खडा !
किति सुरळित ससारासि लाविला तडा !

रंगला ओठावरती विडा
कोवळया बहारीचा करूनि जणु चुरडा !

भिरभिरा नजर शिकारी फिरे
परजले विषारी मोहक घेउनि सुरे !

चचले ! सावर ग अंचळ,
किति चाळविले, किनिकास चारिशी वुळ !

मळविले शीलवत कुळनिधी,
जाळुनी गाव तूं अजुनि गगा सुधी !

गुलाब आणि कांटा

" काही आठव काल बालपणिचा माझ्या जिवाच्या सख्या !—
हा ह्या जाळित तप्त तेजल्हरी तीव्रातपी सारख्या !
गेला पायि किती चुरोनि कलिका सहार डोकावुनी
होता कंटक नित्य सिद्ध तुझिया सन्नाध सरक्षणी !

" रूपोन्मादभरे तुझे उमलले पुष्पा ! जधी यौवन——
झाला जीव कृतार्थ पाहुनि तुझे हे रम्य उन्मीलन.
तू मी धुंद सुगध—स्वप्नि वनिया एकाच देठावरी
प्रेमोत्कठ परस्परा बिलगुनी आधार द्यावा उरी ! ....

" हा ! हा ! मत्तसुमाधमा ! रमणिच्या तू आज केशावरी
स्थानभ्रष्ट मला कसे करवले निस्नेह भूमीवरी ?
तेव्हाची चिरमैत्रिची सुवचने का जाहली विस्मृत ?
आता दश स्वभाव राहिल कसा झाल्याविणा जागृत !

" नारीच्या क्षणभूषणी न कुटिला ! साफल्या मानी तरी
पुष्पा ! जाशिल कुस्करोनि कुठल्या शृगार शय्येवरी !"....

सौंदर्य !—

सौदर्या ! नवख्या जिवा न कळली चाहूल तेव्हा तुझी,
होती अगणि पाउले उमटली आणीत पुष्पे रजी।
गेलो धावत भ्रान्त चित्त फसव्या मी जो प्रकाशाकडे —
माझा भार मनाच होउनि उरे अधार चोहीकडे !

तेव्हा घालुनि हाक मजुळ दिली त्वा थाप दारावरी,
धाले लोचन पाहताच, मधुच्याही आणिल्या घागरी !
शेजारी वसती निरतर तुझी होणार ना राजसा ?
आता काय रिता रसा पसरिता हा राहयाचा पसा ?

—!

प्रदोषकाळी नभात दिसते ही क्षणभर लाली
काय भविष्ये उज्ज्वल अपुली त्यात रेखिलेली
असतिल वनि का कुठे बांधले सुंदर हिंदोळे?
दिसूत आपण त्यात मिळुनि का कधी विहरलेले?
आशेची मंदिरे उभविली वाळवटावरती—
काल प्रवाही विरतिलही का जड उरेल माती?
नको कुशंका भरुनि राहिला हृदयि प्रणयभाव
कळ्यातुनी कुणि अपुले संयोगित लिहितिल नाव!

परंपरेचे बळी

देवताचे नउ नवस सफल झाले
सोनियाचे गुणि बाळ गृही आले !
हलू लागे मग पाळणा घरात
काय वर्णावी माउलिची प्रीत

पिताश्रींनी नवनवे बेत केले
धन्य जीवन वाटले सार्थ झाले !
आणि आकस्मित मृत्यु प्रगट झाला
वाळलेल्या पानास हरूनि गेला !

बाळ आले कर्तृत्व-प्रागणात
देह झिजला मिळविता जीवनार्थ
अशा कष्टातहि वश वाढविला
भक्ष्य शोधित सन्नीध काळ ठेला !

पडली बग झाकड

पडली बग झाकड, लागली जिवास घरची वड !

या समद्या शिवारातुनी,
चिटूपाखरू नाहीं कुनी
झालं ज्वाराहि बग मुक्यावानी
घरकुलात मैना एकटीच कर निघायची तातड !

रानच्या उन्हातान्हान
लइ आलाय् शिन राबुन
सय वाढुळची होऊन
गुचकी लागुन असल सईची नजर माथ्याकड !

जर उशिर व्हइल खिन्भर
ती निवल ना भाकर,
ते तोंड व्हइल् गोर मोर,
कळ इकड माझ्या उरात वाटल् जर तिकड अवघड !

साधल औदा जर सुगी,
सावकाराची निवल् धुगधुगी,
सकू मग सजल बावन नगी,
ती धुऱ्या जवळ गुळभेंडि रानिला कवळी कवळी खुड !

काळास—

काला ! टाकिशि कुस्करोनि अवघ्या
आशा मनीच्या मनी,
काटयातुनि कुठेहि निर्दयपणे
नेतोसि ने ओढुनी !

माझ्या रम्य सुखस्मृती उरि तुझ्या
मी चालतो घेउनी
का काळे करितोसि खोल दडुनी
काला ! भविष्यातुनी ?

मिटव नेत्र तेव्हांच—

मिटव नेत्र तेव्हाच दयाळा ! लावू नकोस उशीर !

यौवन सम्भ्रमि प्रणयाराधनि
अधरि स्वये मधुचषक निरखुनी
चचल वचक रुपलता कुणि—
रुतविल जो उरि तीर—

निस्सिम प्रेमळ सखेच हे जर
घालुनि कठी क्षण स्नेहळ कर
भडकताच मत्सरात स्वातर
काढतील खजीर !—

उभा विरह मीलनास बिलगुनि
नकोच विरही मीलन म्हणुनी !
दिसोत सखिचे पैल तिराहुनि
सातुर नयन मदीर !

एक गीत

घट रिते राहती घरोघरीं !

मत्त नृपाचे प्रहार साहुनि
रुधिराचे भीषण नद वाहुनि
किती भविष्ये तटस्थ पाहुनि
हे जीवन ! काय उरे पदरीं ?

सुधा—कुंभ नदनींच सरले
स्वप्न मात्र तव नयनिं तरळले,
काल चरण सदनात उमटले—
धन तुझे हराया परोपरी !

उन्हेंचि साहुनि वनीं निरंतर
तिमिरहि आता गमे प्रखरतर
गगन धरेचे रितेच अंतर
का निववि युगाची तृषा तरी ?

टिचकी !

या पडक्या वाड्यात गाठुनी मजशि एकटिच की —
साज न टळली तोच सख्या ! तुझि दारावरि टिचकी !

तुज न लाज पण मी परनारी,
अवति भवति टपले शेजारी —
पाहुनि तुजला भलत्या दारी —
लोकात गलबला करतिल की ! —

चुळबुळ मज माझीच बुजविते,
सभय गृही क्षण दीप उजळिते,
फिकट ज्योत चरकते थरकते —
तुझि खोल काळजा मधि धसकी !

सहज देहरजनास बसले —
जड गळुनी शृंगार चालले
वसन अंगिचे रुतू लागले
पाहशी फटीतुन टकमक की ?

मूढपणी कधि चुकला डोळा,
सूड आज त्वा पुरा उगविला
चुरगळशिल—बहु जपले ज्याला,
कशि देउं अतां तुजला हुलकी ?

मनधरणी

कुरवाळुनि करिशी मनधरणी
चेटक्या ! तुझी कळली करणी !

प्रणयवचन कानी कुजबुजशी
अनुरागे बिलगशी, विलगशी,
प्रेमभरे लाविशी कधि कुशी,
स्वप्नात टाकशिल मज चुरुनी !

सांगशि सुंदर वसने ल्याया
प्रसाधने नवनवी कराया
लक्ष्य तुझे पण आतिल काया
सौंदर्यप्रियता मनि उसनी !

प्रभा तुला पण जळते अंतर
उजळितोसि निज विलास मंदिर,
कुटिला ! भडकवुनी जीवनभर –
देशील घनतमी भिरकवुनी !

पुसाल आतां मला कशाला ?

घरासि तेव्हां चुके न फेरी चिरे दारचे झिजूनि गेले
उसत आता न यावयाला निरोप जरि रोजचेहि केले !

प्रसन्न मजला करावयाला मधुर वाणिचे झरे न खळले
सुके स्नेहहीन जीव माझा अतां बोलणे महाग झाले !

दुरोनि दिसले हरीण भोळे, शिकारीच पण शरार्त लोळे,
पुरा परी आलात अकस्मित मला प्रवाही हरूनि नेले !

पथी कधीं सन्मुख दिसतांना अतां चोरटा फिरे न डोळा,
असेल दुसऱ्या घरी सोहळा पुसाल आतां मला कशाला ?

फुंकर

अशि गोड घाल सइ ! फुंकर ग ! —
जी धुंद करिल हे अतर ग !

काटयाची कळ पुरति न निवली,
शेज फुलाची रुतू लागली
विकल शिंथिलता तनुतुनि भरली
निज श्वसन चुबनी मतर ग !

स्वर्ण समजलो—झाले मृत्कण
पुटे चढति किति आत बाहिरुन,
कुठवर टाकूं मळवुनि जीवन
ये उडव धुराळ्याचे थर ग !

भयाण पडक्या बुरुजावरती —
काळ पाखरू घुमे निवान्ती,
विद्ध चरकते यौवन स्वान्ती
प्रणयोष्ण पसर वरि पाखर ग !

पेटवुनी घे पणती !—

ये इथे आपुली पेटवुनी घे पणती !
क्षण एक प्रभाकण फुटुदे मलिन स्वान्ती
केलेस खुराडातुनी आजवर गाणे
जळलास गर्द रातींत निरानदाने !

घर तुझे तुला जादली भयानक कारा,
ये बाहिर बघ उगवला ध्रुवाचा तारा !

घातल्या मृत्युला हासत ज्यानी माळा
धगधगे तयांची प्रेरक येथे ज्वाळा !

हुकार उसासे जे भोवति थरथरले –
ते धन्य ! त्यात जे रमले, झुरले, स्फुरले !

लागली गळा जरि तात इमान न चळले –
त्याचेच इथे किति दीपराग झळझळले !

या अमर दीप्तिच्या दिव्य यज्ञयागांत
नवलाख स्वयप्रभ रिचल्या ज्योती गात !

ये इथेच अपुली पेटव निष्प्रभ पणती
मग नवा जीवनानद नव ज्वलनान्ती !